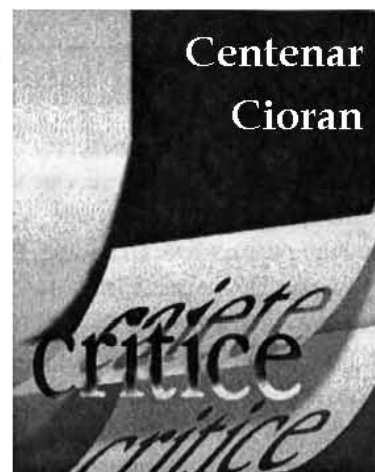

Ioan ROBU*

Ce spune Cioran despre religie?

Abstract

Câmpul cercetării mele asupra acestei teme acoperă câteva lucrări din tinerețea autorului nostru, cum ar fi *Pe culmile disperării*, *Lacrimi și sfinți*, *Amurgul gândurilor*, *Îndreptar pătimas*, altele de pe la mijlocul existenței acestuia, *Silogisme amărăciunii*, *Căderea în timp* și *Demiurgul cel rău* și cele trei volume de *Caiete* care cuprind cugetări, întâmplări, mărturisiri dintre anii 1957-1972. Am considerat că lucrările alese de mine pentru acest studiu poartă în ele liniile fundamentale ale concepției lui Cioran despre religie. Operele atestă că, pe lângă blasfemie, rugă și refuzul lui Dumnezeu, căutarea sensului vieții este o altă constantă care-i străbate opera. Și se pare că uneori a atins răspunsul la întrebarea privind sensul vieții, atunci când evoca paradisul și sfințenia, reazemul rugămintii și, în cele din urmă, iubirea de aproapele, toate acestea putând să devină strofe de un al bucuriei.

Cuvinte cheie: Cioran, religie, blasfemie, ateism, rugăminti, imn.

What Does Cioran Say about Religion? The research on this subject is based on a few of his youth works, such as *On the Heights of Despair*, *Tears and Saints*, *The Dusk of Thoughts*, *The Passionate Handbook* and other written in the middle of his life, *All Gall Is Divided*, *The Fall into Time*, *The New Gods* and the three volumes of *Notebooks*, which contain thoughts, events and confessions between 1957 and 1972. We considered that the chosen works keep the fundamental direction of Cioran's beliefs about the domain. His books certificate that, besides blasphemy, prayer and the refusal of the Lord, searching for a sense of life is another constant. And it seems that he touched the answer for the question regarding the sense of life when he evoked the Paradise and the sanctity, the help of prayers and, finally, the love for our neighbour, all these might have become verses of a joy hymn.

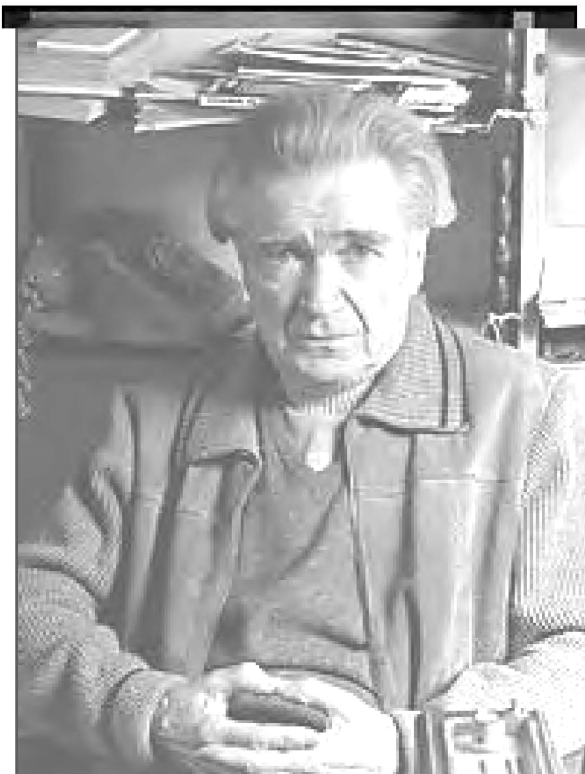
Keywords: Cioran, religion, blasphemy, atheism, prayer, hymn.

Câmpul cercetării mele asupra acestei teme acoperă câteva lucrări din tinerețea autorului nostru, cum ar fi *Pe culmile disperării*, *Lacrimi și sfinți*, *Amurgul gândurilor*, *Îndreptar pătimas*, altele de pe la mijlocul existenței acestuia, *Silogisme amărăciunii*, *Căderea în timp* și *Demiurgul cel rău* și cele trei volume de *Caiete* care cuprind cugetări, întâmplări, mărturisiri dintre anii 1957-1972.

Am considerat că lucrările alese de mine pentru acest studiu poartă în ele liniile fundamentale ale concepției lui Cioran despre religie. Nu este deloc simplu să abordezi asemenea subiect despre cineva care declară că „nici măcar Dumnezeu n-ar pune capăt contradicțiilor” sale (*Caiete I*, p. 23).

Oricum ar sta lucrurile, trebuie să observăm, de la bun început, că procentul foarte mare de reflecții pe care el le dedică

* Arhiepiscop Mitropolit de București.

religiei își găsește explicația în experiența personală a autorului, în intuiția prezenței lumii invizibile, oricum ar fi fost ea interpretată, și în toate sursele de frustrare și suferință.

În tinerețe, Cioran a trecut printr-o experiență sufletească pe care avea s-o evoce în cele mai diferite moduri, toate plasându-le în universul credinței: „Și când mă gândesc că am fost la un pas de sfințenie. Dar anii aceia au rămas departe, iar amintirea lor mă doare” (*Caiete I*, p. 13).

„Orice formă de Dumnezeu este autobiografică. Nu numai că purcede din tine, ci te și tălmăcești în ea” (*Lacrimi și sfinți*, p. 104).

„În deprimarea adevărată nu ne putem gândi decât la Dumnezeu, fie că suntem credincioși sau nu” (*Caiete I*, p. 305).

„Va fi oare înțeleasă vreodată drama unui om care în nicio clipă a vieții sale n-a putut uita paradisul?” (*Caiete I*, p. 9).

„Geme paradisul în străfundurile conștiinței și plâng întâile amintiri. – În acest geamăt se revelează scrisul metafizic al lacrimilor și viața ca exercițiul unui regret” (*Lacrimi și sfinți*, p. 177).

Criza sufletească din primăvara vieții

are ca în sine ceea ce se declară mai târziu: „Totul în mine se face rugă și blasfemie, totul devine chemare și refuz” (*Caiete I*, p. 9).

Sigur că scrierile sale conțin mai multă blasfemie și refuz decât rugă și chemare, însă citatul amintit mai devreme mi-a atras atenția în mod cu totul aparte și de aceea mi-am propus să schitez răspunsul la întrebarea „ce spune Cioran despre religie” folosind din el, ca subtitluri, patru cuvinte-cheie: blasfemie, refuz, rugă, chemare.

1) Blasfemia, expresie a necredinței

Întrebat de cineva ce crede despre Dumnezeu, el îi răspunde că îi este absolut imposibil să și-l imagineze pe Dumnezeu ca pe o persoană și adaugă: „Îi mai spun că ideea de Dumnezeu nu are decât un sens: să nascococești pe cineva cu care să vorbești când nu mai ai cui să te adresezi și când ești singur, singur, singur. – Restul e antropomorfism și farsă” (*Caiete III*, p. 27).

„Când crezi în Dumnezeu, ești nebun fără să înnebunești. Este tot așa precum poți fi bolnav fără să ai vreo boală” (*Lacrimi și sfinți*, p. 173).

„Dumnezeu? O demență oficială” (*Lacrimi și sfinți*, p. 177).

„Existența răului transformă pe Atotputernic într-un Absolut hodorogit” (*Amurgul gândurilor*, p. 110).

„Dumnezeu? Neantul în ipostaza de consolator. – Un suflu pozitiv în Nimic” (*Amurgul gândurilor*, p. 156).

„Detest în Isus tot ce e predică, morală, idee și credință. Să ne fi dat pace și să nu ne mai fi tulburat cu atâtea idealuri și credințe” (*Pe culmile disperării*, p. 110).

„Forța asta absurdă, care te face să-l strângi pe Dumnezeu la piept ca pe o ființă scumpă în agonie, să-i ceri înnebunit o ultimă dovadă de dragoste, să-l turtești din patimă nemângâiată și să rămâi cu cadavrul lui în brațe... Și apoi să fugi, să fugi de teamă că oamenii ar găsi și pentru el un sicriu...” (*Lacrimi și sfinți*, p. 169).

„Pentru mine, Dumnezeu nu înseamnă nimic” (*Caiete II*, p. 366)

Aceste citate sunt din anii tinereții. Tonul necredinței continuă însă să-i străbata scrierile. Critică creștinismul (el este „răul sufletului” și „cea mai neelegantă credință” – *Îndreptar păttmaș*, p. 31 și 81) și Biserica, îi ironizează pe teologi și filozofi și pare că vrea chiar să le dea o mână de ajutor; el, care se prezenta ca făcând parte din rasa ateilor, învață că muzica e supremul argument care demonstrează existența lui Dumnezeu. „Când ascuți pe Bach, vezi cum se înfiripă Dumnezeu. Căci muzica este *generatoare* de Divinitate. O viziune plastică a ființei divine ți se desfășoară în față și crește Dumnezeu sub ochii tăi... Și când te gândești că atâția teologi și filozofi și-au pierdut zilele și nopțile în căutarea argumentelor pentru existența lui, uitând singurul argument valabil: Bach” (*Lacrimi și sfinți*, p. 76-77).

Nimic însă nu trebuie să ne surprindă la Cioran, care are voluptatea contradicției. Alături de blasfemii și de apologia necredinței, stă marea sa admirație pentru sfinți și mai ales sfinte, pentru marii mistici și anumiți sfinți Părinți ai Bisericii. Doar spusese el cândva: „Toată viața voi rătăci în preajma sfinților” (*Lacrimi și sfinți*, p. 7).

„Dacă se poate găsi ceva mai mângâietor decât poezia sfinților! Parcă faci drumul întors al unei raze, pentru a te sfârși la o periferie de stele. Un indefinit ascensional împrumută poeziei sfinților caracterul unei fântâni săritoare ce-ți risipește stropii în inimă”; „Viziunile sfintelor sunt *uneori* atât de somptuoase, încât înclini a crede că ele au adus în sfințenie toată feminitatea, cu plusul încântător de vanități” (*Lacrimi și sfinți*, p. 60).

Sigur că o supărare va avea el și pe sfințele pe care totuși le admira, pentru că ele au vorbit de *gustul crucii*; și spune că nu sunt sincere pentru că nu vorbesc de otrava crucii. Și apoi, nu-l cruță nici pe Cristos: „Atâtea tinereți răstignite, din istoria veșniciei, născute sub exemplul ceresc al unui semi-Dumnezeu! Isus trebuie să aibă conștiința încărcată...” (*Lacrimi și sfinți*, p. 42).

Atacurile virulente îndreptate împotriva credinței sunt însoțite adesea de cugetări și judecăți străjuite de semne ale prudenței și ale înțelepciunii ce stau departe de tonul

apodictic al condamnării lui Dumnezeu. Iată un exemplu: „În ciuda rânjelilor mele știu bine că într-o zi mă voi putea topi în Dumnezeu” (*Caiete I*, p. 259).

El mărturisește că nu e nici prea ușor și nici prea plăcut să te afli în ceartă continuă cu Dumnezeu și recunoaște că în el sunt „elemente creștine, prea creștine: tentația cerșetoriei, a deșertului și accesele demente de milă. Expresii diferite ale renunțării” (*Lacrimi și sfinți*, p. 178).

„Terminat un articol împotriva creștinismului. Sfârșesc, ca întotdeauna, prin a adopta cauza pe care am atacat-o cu atâta virulență, și trec în tabăra adversă” (*Caiete I*, p. 217).

„Nu mă interesează decât problemele religioase” (*Caiete I*, p. 336).

„Nu voi putea niciodată s-o rup total cu esența creștinismului” (*Caiete II*, p. 11).

„Gândurile mele sunt, unul după altul, sorbite de o mânăstire invizibilă” (*Caiete II*, p. 218).

Altundeva spune că nu e „câtuși de puțin ostil religiei, ba dimpotrivă” (*Caiete III*, p. 162).

Oare nu i-am putea aplica lui Cioran cuvintele pe care el le spunea despre un interlocutor al său: „în taină e credincios, altfel n-ar fi luat o poziție atât de tăioasă împotriva religiei” (*Caiete III*, p. 67).

2) Rugă - rugăciune

Cel care și-ar fi dorit să joace rolul unui anti-Dumnezeu (*Caiete III*, p. 383) sau să-l vadă pe un papă pierzându-și credința și „părăsind Vaticanul să mărturisească ateismul urbi et orbi” (*Caiete II*, p. 104) consacră multe pagini unui subiect care ar trebui să lipsească din vocabularul unui ateu: rugăciunea.

Am ales câteva dintre cugetările lui pe această temă: „Omul poate trăi fără rugăciune, nu însă fără puțința rugăciunii... Infernul e rugăciunea interzisă” (*Caiete I*, p. 259).

„Credința este o realitate necuprinsă, și nu vom ști niciodată ce pierdere a suferit omul de când a încetat să se mai roage. În fond eram făcuți să ne rugăm, și pentru

nimic altceva" (*Caiete I*, p. 306).

„Cum este cu putință să nu te rogi?" (*Caiete I*, p. 328). „Este impersonal tot ce nu este rugăciune. Tot ce nu este rugăciune nu înseamnă nimic" (*Caiete II*, p. 262).

„Posibilitatea, ideea rugăciunii mi-a fost un mare reazem în clipele grele" (*Caiete III*, p. 334).

Oare ce adâncuri de neliniști îl fac să spună că „tot ce nu e poezie, mistică sau muzică e trădare"? (*Razne*, p. 32).

Depărtarea de Dumnezeu, pe care îl numește Marele Mut (*Caiete III*, p. 322), îi va închide adesea calea rugăciunii: „Drama de a nu te putea ruga... Cui să te rogi? Pentru ce? Ah, Doamne!" (*Caiete II*, p. 159).

Când nu se poate ruga, parodiază rugăciunea și-i cere nu lumină lui Dumnezeu-Neantul, și nici milă, ci întunecimi vrăjmașe, veștejire veșnică și dispariție în nimic. O astfel de rugăciune negativă găsim în *Amurgul gândurilor*: „Doamne! numai tu mi-ai mai rămas! Tu – rămasă a lumii și eu a mea. Spună a părăsirilor mele, în tine aș vrea să-mi curm duhul și să pun capăt zvârcolirii zadarnice. Tu ești mormântul pe care l-au visat ceasurile neprielnice ființei și leagănul suprem al vastelor oboseli.

Răsfirea miresme de adormiri peste necugetatele mele răzvrătiri, soarbe-mă în tine, ucide-mi zvâcnirea spre zori și îmbieri, înecă-mi înălțarea nebună a gândului și sfarmă-mi piscurile luminate de vecinătatea ta! Întinde-ți umbrele, acoperă-mă de întunecimi vrăjmașe, eu nu-ți cer harul clipelor miloase, ci veștejirea veșnică și aspră și mărinimia nopții tale.

Seceră-mi recolta de nădejdi ca, deșert în tine, lipsit de mine însumi, să nu mai am ținuturi prin întinderile tale!" (p. 156).

3) Refuzul: renunțarea la mântuire

Ne-am putea gândi mai întâi la refuzul lumii, tentație care l-a vizitat pe Cioran, căci, în 1935, analizând această perspectivă, susținea că „refuzul lumii este de esență religioasă și orice tristețe este superficială dacă nu e religioasă" (*Razne*, p. 37). Aici însă este vorba de cu totul altceva: de refuzul lui

Dumnezeu.

Și ajunge să constate, nu numai odată, că tristețea lăsată de respingerea lui Dumnezeu este fără margini. „Am cunoscut până la saturație drama religioasă a necredinciosului. Nulitatea lui aici, inexistența lui dincolo ... strivit între două certitudini" (*Caiete I*, p. 69). „Există în mine melodia, ritmul celui *Exclus* și îmi petrec timpul fredonându-mi deruta și exilul în această lume" (*Caiete I*, p. 91).

Despre refuzul lumii și despre mântuire i-au vorbit de multe ori sfinții și sfințele ale căror vieți le citea cu nesaț. Și, dacă refuzul lumii nu mai era de actualitate pentru că „ascetismul e curată nebulie... Decât să te lupți cu animalul și cu carnea, mai bine te sinucizi" (*Caiete III*, p. 192), problema mântuirii se dovedea mai complicată. De la „nu reușesc să accept indiferența mea față de mântuire" (*Caiete II*, p. 217) ajunge la ideea că *Renunțarea la mântuire* ar fi suprema formă de renunțare (*Caiete II*, p. 62). Surprinzătoare mistică atee!

Acesta este contextul în care își fac loc obsesiile morții și singurătății, dar și tentația budismului. Refuzând darul credinței revelate, caută diferiți înlocuitori care nu aduc mântuirea. Iată ce spunea în 1936: „Îmi plac religiile păgâne, narcotizate, frenetice, cu excesul lor de voluptate, cu oracole, orgii, beție, în fine. Creștinismul nu oferă nimic: proză divină" (*Razne*, p. 39).

Susținând că nu-i plac decât religiile care au depășit ideea de Dumnezeu (*Caiete III*, p. 55), el afirmă că „pur și simplu ne-am pierdut vremea prosternându-ne în fața Crucii" (*Caiete II*, p. 135).

4) Chemare, sens al vieții

„Acel moment uimitor de clar, – afirma Cioran – de o lumină paradoxală, ca un extaz neutru al propriului vid și în care îți dai seama dintr-o dată că-n viață n-ai nici o chemare, nimic de-ndeplinit" (*Razne*, p. 10). „Și sper că va veni un timp când voi (re)încerca vitalitatea iluziilor, când mă voi lega la ochi ca să văd un sens al vieții. Și mă gândesc dintr-un sentiment de autoironie să scriu un imn bucuriei" (*Razne*, p. 28).

Citatele de mai sus și multe altele din opera sa atestă că, pe lângă blasfemie, rugă și refuzul lui Dumnezeu, căutarea sensului vieții este o altă constantă care-i străbate opera. Și se pare că uneori a atins răspunsul la întrebarea privind sensul vieții, atunci când evocă paradisul și sfințenia, reazemul rugăciunii și, în cele din urmă, iubirea de aproapele, toate acestea putând să devină strofe de imn al bucuriei. În *Amurgul gândurilor*, spune că „rostul inimii e să devină imn” (p. 201), iar lucrarea *Pe culmile disperării* ne oferă în finalul ei o pagină ca o rază de mântuire și de speranță. „Singurul lucru care-l poate salva pe om este iubirea.... Să-ți vină să plângi atunci când te gândești la oameni, să iubești totul, într-un sentiment de supremă responsabilitate, să te apuce o învăluitoare melancolie când te gândești și la lacrimile ce încă nu le-ai vărsat pentru oameni, iată ce înseamnă a te salva prin iubire, singurul izvor al speranțelor.... Iar atunci când iubirii tale i s-ar răspunde cu dispreț sau indiferență, când toți oamenii te-ar abandona și când singurătatea ta ar fi suprema părăsire, toate razele iubirii tale ce n-au putut pătrunde în alții ca să-i lumineze sau să le facă întunericul mai misterios se vor răsfrânge și se vor reîntoarce în tine, pentru ca în clipa ultimei părăsiri strălucirile lor să te facă numai lumină și văpăile lor numai căldură. Și atunci întunericul nu va mai fi o atracție irezistibilă și nu te vei mai ameți la viziunea prăpăstilor și adâncimilor” (p. 150-151).

Volumul II din *Caiete* are undeva o cugetare despre Iulian Apostatul, pusă sub titlul *Drama oricărei apostazii*. „Părăsind creștinismul, devenindu-i dușman, el n-a făcut, în fond, decât să-i rămână credincios într-un alt fel, de vreme ce religia renegată îl obseda, într-atât, că nu putea să o trateze cu detașare. Transfugul, trădătorul, convertitul obsedat de convertirea lui nu-și schimbă pasiunea, ci îi dă o altă direcție, un alt sens. Orice apostat violent, care-și acuză cu prea mult zel rosta creștină, aovădește în tot că nu a găsit una nouă. Anticomunistul a rămas comunist, în sensul că a rămas interesat de comunism, din care face, fără să vrea, centrul vieții sale. Deci vechea lui pasiune nu s-a schimbat în esență. Pentru asta, ar fi

trebuit s-o uite” (p. 167).

Am putea să ne întrebăm: oare numai pe Iulian Apostatul l-a zugrăvit el aici?

Fără să aibă vreodată o religie (în sens etimologic), dar purtând în suflet nostalgia religiei și suspinul religios (*Caiete I*, p. 315), „sfâșiat între obsesia scheletului și obsesia cărnii” (*Caiete II*, p. 195), alergând mult pe căile necredinței și sporadic pe cele ale credinței, vorbind cu Dumnezeu nu numai în blasfemii, ci și în rugăciune, întrebându-se în adâncul zbuciumului sufletesc asupra sensului vieții, Cioran n-a ajuns să scrie un imn al bucuriei. El seamănă cu un val care lovește ritmic țărmul, fugind iar și iar de adâncul tainelor religioase care-l atrag și-l vrăjesc. Valul poartă rugă și blasfemie, chemare și refuz, arțag și groază, josnic și divin, balsam și otravă, extaz și rânjet, îndoială și credință, izbândă și înfrângere, reflexe de cer și de infern. Prin scrierile sale, valul trece printre noi, provocându-ne și acum când se împlinesc 100 de ani de la nașterea lui.

12 aprilie 2011

Bibliografie

1. Emil Cioran, *Pe culmile disperării*, Ed. Humanitas, București, 2008.
2. Emil Cioran, *Lacrimi și sfinți*, Ed. Humanitas, București, 2008.
3. Emil Cioran, *Amurgul gândurilor*, Ed. Humanitas, București, 2008.
4. Emil Cioran, *Îndreptar pătimas*, Ed. Humanitas, București, 2008.
5. Emil Cioran, *Silogisme amărăciunii*, Ed. Humanitas, București, 2008 (Traducere din franceză de Nicolae Bârna).
6. Emil Cioran, *Căderea în timp*, Ed. Humanitas, București, 2008 (Traducere din franceză de Irina Mavrodin).
7. Emil Cioran, *Demiurgul cel rău*, Ed. Humanitas, București, 2007 (Traducere din franceză de Emanoil Marcu).
8. Emil Cioran, *Caiete*, Ed. Humanitas, București, 2010, Ediția a II-a (Traducere din franceză de Emanoil Marcu și Vlad Russo), 3 volume.
9. Emil Cioran, *Razne*, Ed. Jurnalul literar, București, 1995.